

Jan Žemlička

Algebra I

Přepsal Petr Baudiš
v ak. roce 2005/2006

© 2005/2006 Jan Žemlička, Petr Baudiš

Verze 0.20051006/L:1.616. Tato verze není garantována, nemusí být kompletní a může obsahovat chyby.

Aktuální verzi vždy najdete na <http://math.or.cz/>.

Sazba v programu T_EX.

Algebry, homomorfismy a kongruence

Základní definice

Definice:

Nechť A je množina a $n \in \mathbb{N}_0$, pak o zobrazení

$$\alpha: A^n \rightarrow A$$

řekneme, že je n -ární operací $*$.

- 0-ární: nulární (operace $A_0 \rightarrow A$ je množina všech “nulatic” — dejme tomu $A_0 = \{*\}$)
- 1-ární: unární
- 2-ární: binární
- 3-ární: ternární

Nechť A je množina α_i , $i \in I$, a mějme (n_i -ární) operace. Pak posloupnost $A(\alpha_i | i \in I)$ nazveme **algebrou**.

Příklady:

- (i) $\mathbb{N}(+, \cdot)$
- (ii) $\mathbb{Z}(+, -, \cdot)$
- (iii) $\mathbb{Q} \setminus \{0\}(\cdot, /)$
- (iv) $\mathbb{R}(+, -, \cdot)$
- (v) $\mathbb{R}^+(+, \cdot, \sqrt{\quad})$

(Kromě dělení a odmocňování jde o binární operace — v případě dělení jde v podstatě o hledání obrácené hodnoty.)

Definice:

Nechť A je množina s n -ární operací α a $B \subseteq A$. Řekneme, že B je **uzavřená na operaci α** , pokud

$$\forall b_1, \dots, b_n \in B : \alpha(b_1, \dots, b_n) \in B$$

Je-li $A(\alpha_i | i \in I)$ algebra a $B \subseteq A$, pak řekneme, že B je **podalgebra** A , pokud B je uzavřená na všechny α_i ($i \in I$).

Příklady:

- (i) $\mathbb{N}(+, \cdot)$:

$$k \in \mathbb{N} : k\mathbb{N} = \{k \cdot n | n \in \mathbb{N}\} \text{ (všechny násobky)}$$

Je taková podalgebra uzavřená?

- (1) $b_1 + b_2 \in k\mathbb{N}$
- (2) $b_1 \cdot b_2 \in k\mathbb{N}$

Jde tedy o podalgebru algebry $\mathbb{N}(+, \cdot)$.

---

* $A^n = \{(a_1, \dots, a_n) | a_i \in A\}$ (kartézský součin)

(ii) $\mathbb{Z}(+, -, 0)$ má podalgebry

$$k \in \mathbb{Z} : k\mathbb{Z} = \{k \cdot z \mid z \in \mathbb{Z}\}$$

a jde dokonce o všechny podalgebry, neexistuje žádná jiná.

B buď podalgebra $\mathbb{Z}(+, -, 0)$. Je uzavřená na nulární operaci? 0 -tice $\mapsto 0 \subseteq B$.

(iii) Na vektorovém prostoru U nad tělesem T algebra $U(+, \cdot \mid t \in T)$ s unární operací $\cdot t : U \rightarrow U$ definovanou jako $u \rightarrow u \cdot t$.

W je podprostor U , právě když W je podalgebra $U(+, \cdot)$.

Pozorování:

$A(\alpha_i \mid i \in I)$ buď algebra, pak A je podalgebrou.

Pokud žádná α_i není nulární, $\emptyset$ je podalgebrou A .

Je-li $A(\alpha_i \mid i \in I)$ algebra (kde α_i je n_i -ární operace) a B její podalgebra,

$$\beta_i = \alpha_i \upharpoonright_{B^{n_i}} : B^{n_i} \rightarrow B$$

má “přirozeně danou” strukturu algebry na B (s restringovanými (!) operacemi).

Příklady:

(i) $\mathbb{Q}(+, \cdot)$, $\mathbb{Z} \subseteq \mathbb{Q}$, $\mathbb{Z}$ je podalgebra.

$$\mathbb{Q}(+, \cdot) \overset{\text{restr.}}{\rightsquigarrow} \mathbb{Z}(+, \cdot)$$

(ii) Mějme $M_2(\mathbb{R}) = \left\{ \begin{pmatrix} r_1 & r_2 \\ r_3 & r_4 \end{pmatrix} \mid r_i \in \mathbb{R} \right\}$ a algebru $M_2(\mathbb{R})(\cdot)$.

$$D_2(\mathbb{R}) = \left\{ \begin{pmatrix} r_1 & 0 \\ 0 & r_3 \end{pmatrix} \mid r_1, r_3 \in \mathbb{R} \right\}$$

je podalgebra $M_2(\mathbb{R})(\cdot)$. Pak můžeme zavést např. $D_2(\mathbb{R})(\cdot)$ s operací

$$\cdot : \begin{pmatrix} r_1 & 0 \\ 0 & r_3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} s_1 & 0 \\ 0 & s_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} r_1 s_1 & 0 \\ 0 & r_3 s_3 \end{pmatrix}$$

Poznámka:

(i) Nechť A je množina s operací α a nechť A_j , $j \in J$, je systém podmnožin A uzavřených na α . Pak $\bigcap A_j$ je opět uzavřená na α .

(ii) Nechť $A(\alpha_i \mid i \in I)$ je algebra a A_j , $j \in J$ jsou její podalgebry. Pak $\bigcap_{j \in J} A_j$ je podalgebra.

DŮKAZ:

(i) α buď n -ární operace.

$$\bigcap_{j' \in J} A_{j'} \subseteq A_j \quad \forall j \in J$$

T-O-D-O: tady je něco nějaké divné...?!

$$\implies \alpha(a_1, \dots, a_n) \in A_j \overset{\text{def. průniku}}{\implies} \alpha(a_1, \dots, a_n) \subseteq \bigcap_{j \in J} A_j$$

(ii) A_j jsou uzavřené na α_i pro $\forall i \in I, \forall j \in J$.

$$\begin{aligned} &\stackrel{(1)}{\implies} \bigcap_{j \in J} A_j \text{ je uzavřený na } \alpha_i \text{ pro } \forall i \in I \\ &\implies \bigcap_{j \in J} A_j \text{ je uzavřená na všechny operace na } A(\alpha_i | i \in I) \\ &\stackrel{\text{def.}}{\implies} \bigcap_{j \in J} A_j \text{ je podalgebra } A(\alpha_i | i \in I) \end{aligned}$$

Q.E.D.

Definice:

Buď A a B množiny s n -ární operací α a $f: A \rightarrow B$. Řekneme, že f je **slučitelná s α** , pokud

$$\forall \alpha, a_n \in A : \alpha(f(a_1), f(a_2), \dots, f(a_n)) = f(\alpha(a_1, \dots, a_n))$$

Řekneme, že algebra $A(\alpha_i | i \in I)$ a $B(\alpha_i | i \in I)$ jsou **stejného typu**, pokud α_i na A a α_i operace na B jsou obě stejné arity (obě n_i -ární) $\forall i \in I$.

Buď $A(\alpha_i | i \in I)$ a $B(\alpha_i | i \in I)$ dvě algebry stejného typu. Pak zobrazení $f: A \rightarrow B$ je homomorfismus, pokud je f slučitelná s α_i pro $\forall i \in I$.

Poznámka:

- (i) Buď A, B, C množiny s n -ární operací α , $f: A \rightarrow B$, $g: B \rightarrow C$ zobrazení slučitelná s α . Pak $gf(A \rightarrow C)$ je slučitelné s α . Pokud je f bijekce, tak f^{-1} je zase slučitelné s α .
- (ii) Necht' $A(\alpha_i | i \in I)$, $B(\alpha_i | i \in I)$, $C(\alpha_i | i \in I)$ jsou algebry stejného typu a $f: A \rightarrow B$, $g: B \rightarrow C$ jsou homomorfismy. Pak gf je opět homomorfismus. Je-li f bijekce, pak f^{-1} je také homomorfismus.

DŮKAZ:

(i) $a_1, \dots, a_n \in A$

$$g(f(\underbrace{\alpha}_{A}(a_1, \dots, a_n))) = g(\underbrace{\alpha}_{B}(f(a_1), \dots, f(a_n))) \stackrel{\text{def.}}{=} \underbrace{\alpha}_{C}(g(f(a_1)), g(f(a_2)), \dots, g(f(a_n)))$$

Je-li f bijekce, f^{-1} je zobrazení $B \rightarrow A$.
 $b_1, \dots, b_n \in B$

$$\begin{aligned} &f^{-1}(\underbrace{\alpha}_{B}(b_1, \dots, b_n)) \stackrel{?}{=} \underbrace{\alpha}_{A}(f^{-1}(b_1), \dots, f^{-1}(b_n)) \\ &f(\underbrace{\alpha}_{A}(f^{-1}(b_1), \dots, f^{-1}(b_n))) \stackrel{\text{def.}}{=} \underbrace{\alpha}_{B}(f(\underbrace{f^{-1}(b_1)}_{b_1}), \dots) \\ &\alpha(f^{-1}(b_1), \dots, f^{-1}(b_n)) = f^{-1}(f(\alpha(f^{-1}(b_1), \dots))) = \\ &= f^{-1}(\alpha(b_1, \dots, b_n)) \end{aligned}$$

- (ii) Dle (1) je ????? slučitelná s α_i pro $\forall i \in I$, tedy z definice gf je homomorfismus. f^{-1} je slučitelna se všemi α_i , tedy opět z definice je i f^{-1} homomorfismus.

Q.E.D.

Definice:

Jsou-li $A(\alpha_i | i \in I)$, $B(\alpha_i | i \in I)$ algebry stejného typu a zobrazení $f: A \rightarrow B$ je bijektivní homomorfismus, mluvíme o **isomorfismu**.

A a B jsou **isomorfní** algebry, pokud mezi nimi existuje isomorfismus.

Isomorfismus zachovává všechny algebraické vlastnosti, tedy veškeré formule zapsané v jedné algebře platí i v té druhé. Tedy dvě isomorfní algebry mají “stejně algebraické vlastnosti”. Přesná formulace a důkaz na rozmyslenou, jste-li vzdělaní v logice.

Poznámka:

- (i) Necht A a B jsou množiny s operací α a $C \subseteq A$, $D \subseteq B$ jsou uzavřené na α . Je-li $f: A \rightarrow B$ slučitelná s α , pak $f(C)$ je uzavřené na α v B a $f^{-1}(D) = \{a \in A | f(a) \in D\}$ je množina uzavřená na α v A .
- (ii) Necht $A(\alpha_i | i \in I)$ a $B(\alpha_i | i \in I)$ jsou algebry stejného typu a $C \subseteq A$, $D \subseteq B$ jsou podalgebry. Je-li $f: A \rightarrow B$ homomorfismus, pak $f(C) \subseteq B$ a $f^{-1}(D) \subseteq A$ jsou podalgebry.

DŮKAZ:

- (i) Je $f(C)$ uzavřené na α ? (α buď n -ární.)

$$\begin{aligned} b_1 \dots b_n \in f(C) &\Rightarrow \exists a_1, \dots, a_n \in C : f(a_i) = b_i \\ \alpha(b_1, \dots, b_n) &= \alpha(f(a_1), \dots, f(a_n)) = \end{aligned}$$

Protože f je slučitelná s α ,

$$= f(\underbrace{\alpha(a_1, \dots, a_n)}_{\in C}) \in f(C)$$

tedy ať proženu skrz α cokoliv z C , vždy to skončí v $f(C)$. Jinak řečeno je $f(C)$ uzavřené na operaci α .

$$\begin{aligned} a_1, \dots, a_n \in f^{-1}(D) &\Rightarrow f(a_i) \in D \\ f(\alpha(a_1, \dots, a_n)) &\stackrel{\text{def}}{=} \alpha(f(a_1), \dots, f(a_n)) \in D \\ &\stackrel{\text{sluč.}}{=} \end{aligned}$$

protože všechny argumenty α leží v D a D je uzavřená na α .

$$\Rightarrow \alpha(a_1, \dots, a_n) \in f^{-1}(D)$$

- (ii) Pro $\forall i \in I$ aplikuj (1) na α_i .

Q.E.D.

Příklady:

- (i) Lineární zobrazení $f: U \rightarrow V$, kde U, V jsou vektorové prostory nad tělesem T , jsou homomorfismy algeber $U(+, \cdot | t \in T)$ a $V(+, \cdot | t \in T)$.
- (ii) Determinant: $M_n(T) \rightarrow T$ je isomorfismus algebry $M_n(T)(\cdot)$ (maticové násobení) do $T(\cdot)$ (kde $M_n(T)$ je čtvercová matice $n \times n$ na tělese T).
- (iii) $\Pi_n: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n$, $\Pi_n(k) = k \bmod n$. Pak Π_n je homomorfismus algebry $\mathbb{Z}(+, \cdot)$ do $\mathbb{Z}_n(\underbrace{+, \cdot}_{\bmod n})$.

Definice:

Řekneme, že ϱ je relace na množině A , pokud $\varrho \subseteq A \times A$. Buď ϱ relace na A , pak

$$\varrho^- = \{(b, a) \in A \times A \mid (a, b) \in \varrho\}$$

$$\varrho^+ = \{(a, b) \in A \times A \mid \exists a_1, \dots, a_n \in A : a_1 = a, a_n = b, (a_i, a_{i-1}) \in \varrho\}$$

$$(a, b), (b, c) \in \varrho \Rightarrow (a, c) \in \varrho^+$$

$$\text{id} = \{(a, a) \in A \times A \mid a \in A\}$$

Řekneme, že ϱ je:

- **reflexivní**, pokud $\text{id} \subseteq \varrho$.
- **symetrická**, pokud $\varrho^- \subseteq \varrho$.
- **tranzitivní**, pokud $\varrho^+ \subseteq \varrho$.

ϱ je **ekvivalence**, jde-li o reflexivní, symetrickou a tranzitivní relaci. Lze ji zapsat jako:

$$(a, b) \in \varrho \Leftrightarrow a\varrho b$$

Definujme si ještě **faktor** A **podle** ϱ jako množinu

$$A/\varrho = \{[a]_\varrho : a \in A\} \quad [a]_\varrho = \{b \in A : (a, b) \in \varrho\}$$

Poznámka:

A/ϱ tvoří rozklad.

DŮKAZ:

$$A = \bigcup \{[a]_\varrho : a \in A\} \Leftrightarrow a \in [a]_\varrho \text{ (reflexivita)}$$

$$x \in [a]_\varrho \cap [b]_\varrho \Rightarrow \begin{cases} (a, x) \in \varrho \\ (x, b) \in \varrho \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} (x, a) \in \varrho \\ (x, b) \in \varrho \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} (a, b) \in \varrho \\ (b, a) \in \varrho \end{cases} \Rightarrow (a, b) \in \varrho$$

$$[b]_\varrho = \{y \in A : (b, y) \in \varrho\}$$

Přitom však $(a, b) \in \varrho$, tedy zároveň tranzitivně $(a, y) \in \varrho$ a platí

$$\forall y \in [b]_\varrho : (a, y) \in \varrho \Rightarrow y \in [a]_\varrho$$

To znamená, že $[b]_\varrho \subseteq [a]_\varrho$. Ale symetricky i $[a]_\varrho \subseteq [b]_\varrho$. Tedy $[a]_\varrho = [b]_\varrho$.

Poznámka:

Mějme $\{B_i : i \in I\}$ rozklad množiny A . Pak relace na A definovaná předpisem

$$(a, b) \in \varrho \Leftrightarrow \exists i \in I : a, b \in B_i$$

je ekvivalence a $A/\varrho = \{B_i : i \in I\}$.

DŮKAZ:

- (a) Reflexivita: $a \in B_i$ pro nějaké $i \in I$, neboť $(a, a) \in \varrho$
- (b) Symetrie: $(a, b) \in \varrho \Rightarrow \exists i : a, b \in B_i \Rightarrow (b, a) \in \varrho$
- (c) Tranzitivita: $(a, b), (b, c) \in \varrho \Rightarrow \exists i, j : a, b \in B_i, b, c \in B_j$
Ale v tom případě $B_i \cap B_j \neq \emptyset$, tedy nutně $B_i = B_j$ a $c \in B_i$.
- (d) Faktor: $a \in B_i \Rightarrow [a]_\varrho = B_i$.

Definice:

Nechť $f: A \rightarrow B$ je zobrazení. Pak **jádrem** f nazveme relaci $\text{Ker } f$ danou předpisem:

$$(a_1, a_2) \in \text{Ker } f \Leftrightarrow f(a_1) = f(a_2)$$

Je-li ϱ ekvivalence na množině A , pak zobrazení $\Pi_\varrho: A \rightarrow A/\varrho$ daném $\Pi_\varrho(a) = [a]_\varrho$ řekneme **přírozená projekce podle ϱ** .

Poznámka:

Buď $f: A \rightarrow B$ zobrazení a ϱ ekvivalence na A . Pak platí:

- (i) Ker_ϱ je ekvivalence
- (ii) f je prosté $\Leftrightarrow \text{Ker } f = \text{id}$
- (iii) $\text{Ker } \Pi_\varrho = \varrho$
- (iv) Zobrazení $\varrho: A/\varrho \rightarrow B$ s vlastností $(g \cdot \Pi_\varrho) = f$ existuje $\Leftrightarrow \varrho \subseteq \text{Ker } f$

DŮKAZ:

(i) Ověříme všechny tři vlastnosti:

(1) $f(a) = f(a) \Rightarrow (a, a) \in \text{Ker } f$

(2) $f(a_1) = f(a_2) \Rightarrow (a_1, a_2) \in \text{Ker } f \Rightarrow (a_2, a_1) \in \text{Ker } f$

(3) $(a_1, a_2), (a_2, a_3) \in \text{Ker } f \Rightarrow f(a_1) = f(a_2) = f(a_3) \Rightarrow (a_1, a_3) \in \text{Ker } f$

(ii) $a_1 \neq a_2 \Rightarrow (f(a_1) \neq f(a_2)) \Leftrightarrow (a_1, a_2) \notin \text{Ker } f$

(iii) $(a_1, a_2) \in \text{Ker } \Pi_\varrho \Leftrightarrow \Pi_\varrho(a_1) = \Pi_\varrho(a_2) \Leftrightarrow (a_1, a_2) \in \varrho$

(iv) Ověříme obě implikace:

“ $\Rightarrow$ ”

Předpokládejme existenci g :

$$g\Pi_\varrho = f$$

$$\forall a \in A : g([a]_\varrho) = g \circ \Pi_\varrho(a) = f(a)$$

Nyní stačí vzít $a, b \in \varrho : [a]_\varrho = [b]_\varrho$:

$$f(a) = g([a]_\varrho) = g([b]_\varrho) = f(b) \Rightarrow (a, b) \in \text{Ker } f$$

“ $\Leftarrow$ ”

Předpokládejme $\varrho \subseteq \text{Ker } f$:

$$g([a]_\varrho) = f(a)$$

Máme ale problém s korektností definice g . Musíme ji ověřit:

$$[a]_\varrho = [b]_\varrho \Rightarrow (a, b) \in \varrho \subseteq \text{Ker } f$$

$$g([a]_\varrho) = f(a) = f(b) = g([b]_\varrho)$$

Tedy je g skutečně definována korektně. $g\Pi_\varrho = f$ je zřejmé.

Q.E.D.

Definice:

Nechť α je n -ární operace na A a ϱ je ekvivalence na A . Řekneme, že ϱ je **slučitelné s α** , pokud pro $i = 1 \dots n$ platí:

$$(a_i, b_i) \in \varrho \Rightarrow \alpha(a_1, \dots, a_n) \varrho \alpha(b_1, \dots, b_n)$$

Je-li $A(\alpha_i : i \in I)$ algebra a ϱ je ekvivalence na A , pak ϱ je **kongruence na A** , pokud ϱ je slučitelné s α_i pro $\forall i \in I$.

Poznámka:

- (i) Nechť A, B jsou množiny, α je operace na A, B a f je zobrazení $A \rightarrow B$ slučitelné s α . Pak $\text{Ker } f$ je slučitelné s α .
- (ii) Buď A, B algebry stejného typu a f homomorfismus $A \rightarrow B$. Potom $\text{Ker } f$ je kongruence.

DŮKAZ:

$$(i) (a_i, b_i) \in \text{Ker } f \Rightarrow f(a_i) = f(b_i) \quad \forall i = 1, \dots, n$$

$$f(\alpha(a_1, \dots, a_n)) = \alpha(f(a_1), \dots, f(a_n)) = \alpha(f(b_1), \dots, f(b_n)) = f(\alpha(b_1, \dots, b_n))$$

$$\Rightarrow (\alpha(a_1, \dots, a_n), \alpha(b_1, \dots, b_n)) \in \text{Ker } f$$

$\text{Ker } f$ je ekvivalence (dle V1.6-(i)).

(ii) plyne z (i).

Q.E.D.

VĚTA 1.8 ():

- (i) Nechť ϱ je ekvivalence na A , α je operace na A . Pak ϱ je slučitelná s α , právě když Π_ϱ je slučitelná s α .
- (ii) Nechť ϱ je ekvivalence na algebře A . Pak ϱ je kongruence, právě když Π_ϱ je homeomorfismus.

DŮKAZ:

A buď množina s ekvivalencí ϱ a relací α . Definujme operaci α na A/ϱ :

$$\alpha([a_1]_\varrho, \dots, [a_n]_\varrho) = [\alpha(a_1, \dots, a_n)]_\varrho$$

Na algebře A/ϱ definuji stejným způsobem algebru stejného typu jako A za předpokladu, že A je algebra. Definice je korektní, právě když

$$\begin{array}{ccc} [a_1]_\varrho = [b_1]_\varrho & (a_1, b_1) \in \varrho & \\ \vdots & \Rightarrow & \vdots \\ [a_n]_\varrho = [b_n]_\varrho & (a_n, b_n) \in \varrho & \end{array}$$

Všimněme si, že

$$[\alpha(a_1, \dots, a_n)]_\varrho = [\alpha(b_1, \dots, b_n)]_\varrho$$

platí, právě když ϱ je slučitelné s α . Pro algebry je definice korektní, právě když ϱ je kongruence.

(i) Dokážeme obě implikace:

“ $\Rightarrow$ ”

ϱ je slučitelná s $\alpha \Rightarrow \alpha$ je dobře definovaná na A/ϱ .

Je $\Pi_\varrho: A \rightarrow A/\varrho$ slučitelné s α ?

$$\Pi_\varrho(\alpha(a_1, \dots, a_n)) = [\alpha(a_1, \dots, a_n)] = \alpha([a_1]_\varrho, \dots, [a_n]_\varrho) = \alpha(\Pi_\varrho(a_1), \dots, \Pi_\varrho(a_n))$$

Tedy Π_ϱ je s α slučitelné s α .

“ $\Leftarrow$ ”

Π_ϱ je slučitelné s α , $\text{Ker } \Pi_\varrho = \varrho$ (V1.6-(iii)). Tedy α je korektně definována (V1.7-(i)).

Q.E.D.

Grupoidy, monoidy, grupy

Definice:

Grupoidem nazveme algebru $G(\cdot)$ s binární operací “ $\cdot$ ”. Prvek $e \in G$ nazveme neutrálním prvkem grupoidu $G(\cdot)$, pokud

$$e \cdot g = g \cdot e = g \quad \forall g \in G$$

Řekneme, že algebra $M(\cdot, e)$ je **monoid**, pokud “ $\cdot$ ” je asociativní binární operace a e je neutrální prvek $M(\cdot)$.

Příklady:

(i) $\mathbb{X}$ buď množina “písmen”, množina slov pak bude

$$M(\mathbb{X}) = \{x_1, \dots, x_n : x_i \in \mathbb{X}\}$$

$$x_1 \dots x_n \cdot y_1 \dots y_n = x_1 \dots x_n y_1 \dots y_n$$

Pak e buď prázdné slovo, a $M(\mathbb{X}, e)$ monoid (tzv. **slovní monoid**).

(ii) $X \neq \emptyset$, $T(X) = \{f: X \rightarrow X : f \text{ je zobrazení}\}$. Pak $T(X)(\circ, \text{id}_X)$ je tzv. **transformační monoid**.

(iii) T buď těleso, $M_n(T)$ čtvercové matice nad T . Monoid je $M_n(T)(\cdot, I_n)$.
Mějme $\det: M_n(T) \rightarrow T$, to je homomorfismus monoidů $M_n(T)(\cdot, I_n)$ a $T(\cdot, 1)$.

Poznámka:

Nechť $G(\cdot)$ je grupoid. Pak na G existuje nejvýše jeden neutrální prvek.

DŮKAZ:

Nechť $e, f \in G$ jsou neutrální:

$$e \stackrel{f}{=} e \cdot f \stackrel{e}{=} f$$

Q.E.D.

Poznámka:

Buď $M(\cdot, e)$ monoid. Mějme $a, b, c \in M$ takové, že $e = a \cdot b = c \cdot a$. Pak $b = c$.

DŮKAZ:

$$c = c \cdot (a \cdot b) \stackrel{\text{asoc.}}{=} (c \cdot a) \cdot b = e \cdot b = b$$

Q.E.D.

Definice:

Mějme monoid $M(\cdot, 1)$. Pak prvek m^{-1} nazveme **inverzním prvkem** k $m \in M$, pokud

$$m \cdot m^{-1} = m^{-1} \cdot m = 1$$

Prvek m je **invertibilní**, existuje-li k němu prvek inverzní.

Příklady:

- (i) Slovní monoid $M(\mathbb{X})$ obsahuje pouze jeden invertibilní prvek, a to prázdné slovo.
- (ii) V transformačním monoidu $T(X)$ jsou invertibilní právě bijekce.
Nechť X je nekonečná. Pak $\exists f \in T(X)$, pro něj najdeme $g \in T(x)$: $g \circ f = \text{id}$, ale f není invertibilní.
Vezměme např. $f: \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$, $n \rightarrow 2n$ (*prosté*, ale ne *na*). K němu pak vybereme $g: \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$, $n \rightarrow \lfloor n/2 \rfloor$. Pak $gf = \text{id}$, ale fg není *na*.

Poznámka:

(1.11) Nechť $M(\cdot, 1)$ je monoid a M^* množina všech invertibilních prvků. Pak M^* tvoří podmonoid a navíc inverzní prvek (k nějakému invertibilní) je stále invertibilní.

DŮKAZ:

$$M^* = \{n \in M : \exists m \in M : n \cdot m = m \cdot n = 1\}$$

Platí, že $1 \cdot 1 = 1$, tj. 1 je inverzní sám k sobě. Tudíž $1 \in M^*$ (uzavřenost na operaci “1”).

$$a, b \in M^* \Rightarrow \exists c, d \in M \quad \begin{array}{l} a \cdot c = c \cdot a = 1 \\ b \cdot d = d \cdot b = 1 \end{array}$$

$$(a \cdot b)(d \cdot c) = a \cdot (b \cdot d) \cdot c = (a \cdot 1) \cdot c = a \cdot c = 1$$

$$(d \cdot c)(a \cdot b) = d \cdot (c \cdot a) \cdot b = (d \cdot 1) \cdot b = d \cdot b = 1$$

Tedy $(a \cdot b) \in M^*$.

$$\forall m \in M \exists n : n \cdot m = m \cdot n = 1$$

(Pro n vezmu vhodné m ; $(m^{-1})^{-1} = m$.)

Q.E.D.

Definice:

Řekneme, že $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ je **grupa**, pokud $G(\cdot, 1)$ je monoid a ${}^{-1}$ je unární operace inverzního prvku (tj. $()^{-1} : G \rightarrow G$, $\forall g : g \cdot g^{-1} = g^{-1} \cdot g = 1$).

Poznámka:

(1.12) Nechť $M(\cdot, 1)$ je monoid, M^* množina všech invertibilních prvků a $\uparrow_{M^*} : M^* \times M^* \rightarrow M^*$ operace taková, že $m \cdot \uparrow_{M^*} n = m \cdot n$ pro $\forall m, n \in M^*$ a $()^{-1}$ přiřadí každému prvku z M^* prvek k němu inverzní. Pak $M^*(\cdot \uparrow_{M^*}, {}^{-1}, 1)$ je grupa.

Důkaz: Definice a poznámka 1.11. *Q.E.D.*

Příklady:

- (i) $T(X)(\circ, \text{id})$ buď monoid a $S(X)$ všechny bijekce. Pak $(T(X))^* = S(X)$ a podle pozn. 1.12 bude platit, že $S(X)(\circ, {}^{-1}, \text{id})$ je grupa.
Speciálně $S(\{1, \dots, n\})$ jsou permutace na $\{1, \dots, n\}$.
- (ii) $M_n(T)(\cdot, I_n)$ je monoid, $GL_n(T)(\cdot, {}^{-1}, \text{id})$ je grupa.

Definice:

Nechť $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ je grupa. Řekneme, že $H \subseteq G$ je **podgrupa**, pokud H je podalgebra algebry $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$. Řekneme, že podgrupa H je **normální**, pokud

$$\forall g \in G, \forall h \in H : g \cdot h \cdot g^{-1} \in H$$

Řekneme, že grupa $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ je komutativní, je-li operace $\cdot$ komutativní.

Poznámka:

Všechny podgrupy komutativní grupy jsou normální.

DŮKAZ:

Nechť $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ je komutativní grupa a nechť H je podgrupa G .

$$g \in G, h \in H; g \cdot h \cdot g^{-1} = (g \cdot g^{-1}) \cdot h = h \in H$$

Q.E.D.

Příklad:

$$S(\{1, 2, 3\})(\cdot, {}^{-1}, \text{id})$$

$$H = \{\text{id}, (12)\} \text{ (podgrupa)}$$

$$(13) \circ (12) \circ (13)^{-1} = (23) \neq H$$

(Tedy H není normální.)

VĚTA 1.14 ():

Nechť $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ je grupa. Pak ϱ je kongruence na grupě $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$, právě když $[1]_{\varrho}$ je normální podgrupa, a také platí $(g, h) \in \varrho \Leftrightarrow g^{-1}h \in [1]_{\varrho}$.

DŮKAZ:

“ $\Rightarrow$ ”

$$[1]_{\varrho} = \{h \in G : (1, h) \in \varrho\}$$

$[1]_{\varrho}$ je podgrupa. $(1, 1) \in \varrho$, z definice kongruence $1 \in [1]_{\varrho}$.

Nechť $h \in [1]_{\varrho}$, tj. $(1, h) \in \varrho$, ale ze slučitelnosti ϱ s ${}^{-1}$ platí $(1^{-1}, h^{-1}) \in \varrho$, tedy $h^{-1} \in [1]_{\varrho}$.

$h_1, h_2 \in [1]_{\varrho}$, tedy ze slučitelnosti ϱ s $\cdot$:

$$\left. \begin{array}{l} (1, h_1) \in \varrho \\ (1, h_2) \in \varrho \end{array} \right\} \Rightarrow (1 \cdot 1, h_1 \cdot h_2) \in \varrho$$

Tedy $h_1 \cdot h_2 \in [1]_{\varrho}$.

Zbývá dokázat, že $[1]_{\varrho}$ je normální. Vezměme $g \in G$. $h \in [1]_{\varrho}$, tedy $(1, h) \in \varrho$. ϱ je ekvivalence, tedy $(g, g) \in \varrho$ a $(g^{-1}, g^{-1}) \in \varrho$. Ze slučitelnosti ϱ s $\cdot$ ale

$$(g \cdot 1, g \cdot h) \in \varrho$$

$$(g \cdot 1 \cdot g^{-1}, g \cdot h \cdot g^{-1}) \in \varrho$$

$$\Rightarrow ghg^{-1} \in [1]_{\varrho}$$

?

?

T-O-D-O: tady toho spoustu chybí, musím ještě dopsat

T-O-D-O: tenhle fragment je extrémně neuhlazený :/

VĚTA 3.6 (první věta o isomorfismu):

Nechť $f: A \rightarrow B$ je homomorfismus algeber stejného typu. Pak $f(A)$ je podalgebra B (čili algebra stejného typu) a $A/\text{Ker } f \cong f(A)$.

DŮKAZ:

$$f: A \rightarrow f(A) \subseteq B$$

$$3.5: \varrho = \text{Ker } f$$

$\exists \text{Ker } f = \varrho \rightarrow g$ je isomorfismus

Příklady:

- (i) $\varphi_n: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n, \varphi_n(k) = (k) \bmod n$
 φ_n je homomorfismus $\mathbb{Z}(+, -, 0)$ a $\mathbb{Z}_n(+, -, 0) \pmod n$.

$$\mathbb{Z}/\text{Ker } \varphi_n \cong \varphi(\mathbb{Z}) = \mathbb{Z}_n$$

$$(k, l) = \text{Ker } \varphi_n = (k) \bmod n = (l) \bmod n = n/k \cdot l$$

- (ii) $\psi_\alpha: \mathbb{R}[x] \rightarrow \mathbb{R}, \psi_\alpha(p) = p(\alpha), \alpha \in \mathbb{R}$
 ψ_α je homomorfismus algeber $\mathbb{R}[x](+, -, 0, 1, \cdot)$ a $\mathbb{R}(+, -, 0, 1, \cdot)$. 3.6 -i $\mathbb{R}[x]/\text{Ker } \psi_\alpha \cong \mathbb{R}$

VĚTA 3.7 ():

Nechť $\varrho \subseteq \sigma$ jsou dvě kongruence na algebře A . Pak $A/\varrho/\sigma/\varrho \cong A/\sigma$.

DŮKAZ:

$$A \xrightarrow{\Pi_\varrho} A/\sigma$$

$$\varrho \subseteq \sigma$$

$$\text{Ker } \Pi_\sigma = \sigma$$

$$\exists g: A/\varrho \rightarrow A/\sigma$$

$$g([a]_\varrho) = [a]_\sigma$$

homomorfismus

g je dle 3.6 na, tedy $A/\varrho/\text{Ker } g \cong A/\sigma$.

$$\text{Ker } g = \{([a]_\varrho, [b]_\varrho) : \underbrace{[a]_\sigma = [b]_\sigma}_{\Rightarrow (a,b)=\sigma}\}$$

$$\stackrel{\text{def } \sigma/\varrho}{=} \sigma/\varrho$$

$$\Rightarrow A/\varrho / \sigma/\varrho = A/\varrho / \text{Ker } g \cong A/\sigma$$

Q.E.D.

Příklad:

$$\varphi_n: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n, \varphi_m: \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_m$$

$$\text{Ker } \varphi_n \subseteq \text{Ker } \varphi_m \Leftrightarrow n/m (n = my)$$

$$(a, b) \in \text{Ker } \varphi_n \Leftrightarrow n/(a - b) ((a - b) = nx = nxy)$$

Svazy

Definice:

Řekneme, že relace $\leq$ na M je uspořádání, pokud je $\leq$ reflexivní, tranzitivní a platí

$$a \leq b, b \leq a \Rightarrow a = b$$

(tzv. **slabá antisymetrie**).

Příklady:

- (i) $\mathcal{P}(X)$ — potence na X , pak $\subseteq$ je uspořádání.
- (ii) $\leq$ na $\mathbb{Z}$ je uspořádání.
- (iii) $/$ na $\mathbb{N}$ (“dělí”: $a/b \Leftrightarrow \exists x \in \mathbb{N} : b = xa$).
- (iv) id na M

Definice:

Nechť $\leq$ je uspořádání na $M \neq \emptyset$ a $A \subseteq M$. Řekneme, že $m \in A$ je **největší** (resp. **nejmenší**) **prvek** A , platí-li

$$\forall a \in A : a \leq m$$

Řekneme, že $\sup_{\leq}(A)$ (resp. $\inf_{\leq}(A)$) $\in M$ je **supremum** (resp. **infimum**) množiny A , pokud $\sup_{\leq}(A)$ je nejmenší prvek množiny

$$\{m \in M : a \leq m \quad \forall a \in A\}$$

a $\inf_{\leq}(A)$ je největší prvek množiny

$$\{m \in M : m \leq e \quad \forall a \in A\}$$

Řekneme, že dvojice $(M, \leq)$ je **svaz**, existuje-li $\sup_{\leq}(\{a, b\})$ i $\inf_{\leq}(\{a, b\})$ pro $\forall a, b \in M$. O svazu $(M, \leq)$ řekneme, že je **úplný**, existuje-li $\sup_{\leq}(A)$ a $\inf_{\leq}(A)$ pro $\forall A \subset M$.

Příklady:

- (i) Mějme $\mathcal{P}(X)$. Vezmeme $\mathcal{B} \subseteq \mathcal{P}(X)$, $\bigcap \mathcal{B} = \inf_{\subseteq}(\mathcal{B})$. Naopak $\bigcup \mathcal{B} = \sup_{\subseteq}(\mathcal{B})$. Tedy $(\mathcal{P}(X), \subseteq)$ je úplný svaz.
- (ii) Mějme $\leq$ na $\mathbb{Z}$. Pak $\inf_{\leq}(\{a, b\}) = \min_{\leq}(a, b)$ a naopak $\sup_{\leq}(\{a, b\}) = \max_{\leq}(a, b)$. Tedy je $(\mathbb{Z}, \leq)$ svaz (ale ne úplný, museli bychom mít $\pm\infty$).
- (iii) Pro $/$ na $\mathbb{N}$ je $\inf_{/}(a, b) = \text{NSD}(a, b)$, $\sup_{/}(a, b) = \text{nsn}(a, b)$.

Poznámka:

Nechť $(M, \leq)$ je svaz a definujme lineární $\vee, \wedge$ na M předpisem

$$a, b \in M : a \wedge b = \inf_{\leq}(\{a, b\}) \quad a \vee b = \sup_{\leq}(\{a, b\})$$

Pak pro $\forall a, b, c \in M$ platí

- (i) $a \wedge b = b \vee a$, $a \vee b = b \wedge a$
- (ii) $a \wedge a = a = a \vee a$

- (iii) $a \wedge (b \wedge c) = (a \wedge b) \wedge c$
 $a \vee (b \vee c) = (a \vee b) \vee c$
- (iv) $a \wedge (b \vee a) = a$
 $a \vee (b \wedge a) = a$

DŮKAZ:

- (i) Triviální.
(ii) Triviální.
(iii) Dokažme pro $\wedge$ (pro $\vee$ bude symetrický). Stačí dokázat, že

$$a \wedge (b \wedge c) \stackrel{?}{=} \inf(\{a, b, c\}) \quad (= c \wedge (a \wedge b))$$

Jak bude vypadat největší dolní odhad? $i \leq a, i \leq b, i \leq c$. Tedy $i \leq a, i \leq b \wedge c$ (neboť $b \wedge c$ je definován jako *největší* dolní odhad). Tudíž $i \leq a \wedge (b \wedge c) = J$.

Z definice pak $J \leq a$, ale zároveň $J \leq (b \wedge c)$, tedy $J \leq b$ a $J \leq c$. To ale znamená, že $a \wedge (b \wedge c) \leq i$. Ovšem máme slabou antisymetrii, tedy $a \wedge (b \wedge c) = i$.

- (iv) Víme, že $a \wedge (b \vee a) \leq a$. Z reflexivity $a \leq a$, zároveň zřejmě $a \leq b \vee a$ (tady je a nějaký dolní odhad $\{a, b \vee a\}$). Tudíž $a \leq a \wedge (b \vee a)$. A díky slabé antisymetrii proto $a = a \wedge (b \vee a)$.

Q.E.D.

LEMMA 4.2L1:

$$a \vee b = b \Leftrightarrow a \wedge b = a$$

DŮKAZ:

“ $\Rightarrow$ ”

$$a \wedge b = a \wedge (a \vee b) = a \wedge (b \vee a) = a$$

“ $\Leftarrow$ ”

$$a = a \wedge b$$

$$b \vee a = b \vee (a \wedge b) = b$$

Q.E.D.

Poznámka:

Nechť $M(\wedge, \vee)$ je algebra s dvojicí lineárních operací splňujících V4.1-(i)-(iv). Definujme na M relaci $\leq$ předpisem

$$a \leq b \stackrel{\text{def}}{=} a \wedge b = b$$

(nebo $a \wedge b = a$). Pak $(M, \leq)$ je svaz a platí

$$a \wedge b = \inf_{\leq}(\{a, b\})$$

$$a \vee b = \sup_{\leq}(\{a, b\})$$

DŮKAZ:

Platí $a \wedge a = a$, $a \vee a = a$, tedy $a \leq a$ (reflexivita $\leq$).

T-O-D-O: (a little of) stuff missing

VĚTA 4.3 ():

Nechť $\mathcal{C}$ je uzávěrový systém. Pak $(\mathcal{C}, \leq)$ je úplný svaz, kde $\inf_{\leq}(\mathcal{B}) = \bigcap \mathcal{B}$ a $\sup_{\leq}(\mathcal{B}) = \text{cl}_{\mathcal{C}}(\bigcup \mathcal{B})$ (pro $\mathcal{B} \subseteq \mathcal{C}$).

DŮKAZ:

Přímo z definice uzávěrového systému a sup a inf.
Q.E.D.

Poznámka:

Buď $M(\wedge, \vee)$ svaz. Pak $M(\vee, \wedge)$ je také svaz (je “opačným” uspořádáním $\geq$).

DŮKAZ:

Definice $\leq$ ($a \leq b \stackrel{\text{def}}{=} b \geq a$). (S1)–(S4) symetrické.
Q.E.D.

Definice:

Nechť $(M, \leq)$ je svaz a $a, b \in M$. Řekneme, že b **pokrývá** a a ($a < b$), pokud $a \leq b$, $a \neq b$,

$$a \leq c \leq b \Rightarrow a = c$$

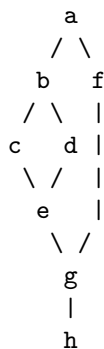
nebo $b = c$.

Nechť $e \in M$ je nejmenší (a $f \in M$ největší) prvek M . Řekneme, že $a \in M$ je **atom** (resp. **koatom**), pokud $e < a$ (resp. $a < f$). O (orientovaném) grafu řekneme, že je **Hasseovým diagramem** svazu M , pokud jeho vrcholy tvoří M .

Dva prvky a, b jsou spojené hranou tak, že a je pod b , pokud $a < b$.

Příklady:

(i)

$$M = \{a, b, c, d, e, f, g, h\}$$

$$c \wedge f = \inf(\{c, f\}) = g$$

$$c \vee f = \sup(\{c, f\}) = a$$

$$c \vee d = e$$

$$b \vee e = b$$

$$b \wedge e = e$$

(ii)

není Hasseův diagram svazu!

Poznámka 4.5:

Nechť $(M, \leq)$ je svaz. Pokud $a, b, c \in M$, $a \leq c$, potom $a \vee (b \wedge c) \leq (a \vee b) \wedge c$.

DŮKAZ:

$$a \leq a \vee ba \leq c \Rightarrow a \leq (a \vee b) \wedge c$$

(nějaké nejlepší a **T-O-D-O**: nečitelné)

$$b \wedge c \leq b \leq a \vee ba \wedge c \leq c \Rightarrow (b \wedge c) \leq (a \vee b) \wedge c$$

Teď to dáme dohromady:

$$\Rightarrow a \vee (b \wedge c) \leq (a \vee b) \wedge c$$

nejmenší
Q.E.D.

Definice:

Řekneme, že svaz $M(\wedge, \vee)$ je **modulární**, pokud $a \leq c \Rightarrow a \vee (b \wedge c) = (a \vee b) \wedge c$.

T-O-D-O: a zase kus chybí**Poznámka 4.8:**

Nechť $\mathcal{C}$ je uzávěrový systém ležící v množině všech ekvivalencí na A . Nechť $\mathcal{N} \in \mathcal{P}(A)$ a $e \in A$ tak, že:

- (i) $\varrho \subset \mathcal{C} \Rightarrow [e]_{\varrho} \in \mathcal{N}$
- (ii) $N \in \mathcal{N} \Rightarrow \exists \varrho \in \mathcal{C} : N = [e]_{\varrho}$

(iii) $[e]_\varrho \subseteq [e]_\mu$, bla $\varrho, \mu \in \mathcal{C} \Rightarrow \varrho \subseteq \mu$

Pak $\mathcal{N}$ je uzávěrový systém (tudíž dle V4.3- svaz) a zobrazení $\varphi: \mathcal{C} \rightarrow \mathcal{N}$ dané vztahem $\varphi(\varrho) = [e]_\varrho$ je svazový isomorfismus.

T-O-D-O: a zase velký kus chybí. . . ;-)

Definice:

Nechť A, B jsou množiny a $\alpha: \mathcal{P}(A) \rightarrow \mathcal{P}(B)$, $\beta: \mathcal{P}(B) \rightarrow \mathcal{P}(A)$. řekneme, že α, β tvoří **Galoisovu korespondenci**, platí-li pro $\forall A_1, A_2 \in \mathcal{P}(A)$, $B_1, B_2 \in \mathcal{P}(B)$:

- (i) $A_1 \subseteq A_2 \Rightarrow \alpha(A_1) \supseteq \alpha(A_2)$
 $B_1 \subseteq B_2 \Rightarrow \beta(B_1) \supseteq \beta(B_2)$
- (ii) $A_1 \subseteq (\beta\alpha)(A_1)$, $B_1 \subseteq (\alpha\beta)(B_1)$

Poznámka 4.10:

Nechť $\alpha: \mathcal{P}(A) \rightarrow \mathcal{P}(B)$ a $\beta: \mathcal{P}(B) \rightarrow \mathcal{P}(A)$ je Galoisova korespondence. Pak $\beta\alpha$ (resp. $\alpha\beta$) je uzávěrový operátor na $\mathcal{P}(A)$ (resp. na $\mathcal{P}(B)$).

Bud' $\mathcal{A}$ resp. $\mathcal{B}$ uzávěrové systémy příslušné $\beta\alpha$ resp. $\alpha\beta$. Dále $\alpha(\mathcal{A}) \subseteq \mathcal{B}$, $\beta(\mathcal{B}) \subseteq \mathcal{A}$.

Restriktce α (resp. β) na $\mathcal{A}$ (resp. $\mathcal{B}$) (označíme $\alpha': \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{B}$, $\beta': \mathcal{B} \rightarrow \mathcal{A}$) jsou vzájemně inverzní bijekce (mezi $\mathcal{A}$ a $\mathcal{B}$).

(Restriktce == omezení) $f: C \rightarrow D$ $E \subseteq C$ $g = f \upharpoonright E$ $g: E \rightarrow \begin{cases} D \\ f(E) \end{cases}$ $g(e) = f(e)$

DŮKAZ:

$\beta\alpha$ je uzávěrový operátor ($\alpha\beta$ symetricky).

(ii) $\Rightarrow a_1 \subseteq \beta\alpha(A_1)$ $A_1 \subseteq A_2 \stackrel{(1)?}{\Rightarrow} \alpha(A_1) \supseteq \alpha(A_2) \Rightarrow \beta\alpha(A_1) \subseteq \beta\alpha(A_2)$
 ? $(\beta\alpha)(\beta\alpha)(A_1) = \beta\alpha(A_1)$

$\beta\alpha(A_1) \Rightarrow \beta\alpha(\beta\alpha(A_1)) \supseteq \beta\alpha(A_2)$ $\alpha(A_1) (= B_1) \stackrel{(2)}{\Rightarrow} \alpha\beta(\alpha(A_1)) \supseteq \alpha(A_1) \stackrel{(1)}{\Rightarrow} \beta\alpha\beta\alpha(A_1) \subseteq \beta\alpha(A_1)$

$$\mathcal{A} = \{A_1 \in \mathcal{P}(A) : \beta\alpha(A_1) = A_1\}$$

$$\mathcal{B} = \{B_1 \in \mathcal{P}(B) : \alpha\beta(B_1) = B_1\}$$

? $\alpha(\mathcal{A}) \subseteq \mathcal{B}$ ($\beta(\mathcal{B}) \subseteq \mathcal{A}$ symetricky)

$$A_1 \in \mathcal{A} \Rightarrow \beta\alpha(A_1) = A_1$$

$$\alpha\beta(\alpha(A_1)) = \alpha(\beta\alpha(A_2)) = \alpha(A_1) \Rightarrow \alpha(A_1) \in \mathcal{B}$$

$$\alpha'\beta': \mathcal{B} \rightarrow \mathcal{B} \stackrel{?}{=} \text{id}_{\mathcal{B}} \quad \beta'\alpha': \mathcal{A} \rightarrow \mathcal{A} \stackrel{?}{=} \text{id}_{\mathcal{A}}$$

$$\alpha'\beta'(B_1) = \alpha\beta(B_1) = B_1 \Rightarrow \alpha'\beta' = \text{id}_{\mathcal{B}} \quad \alpha\beta(B_1) = B_1 \quad \forall B_1 \in \mathcal{B}$$

Q.E.D.

Příklad:

T-O-D-O: dopsat později

Grupy

Podívejme se na grupy nyní ještě jednou a tentokrát pořádně.

Mějme $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$. Řekneme, že jde o **grupu**, a 1 nazveme **neutrálním prvkem**, pokud $\cdot$ označuje binární operaci, ${}^{-1}$ unární, a platí

$$a \cdot a^{-1} = a^{-1} \cdot a = 1$$

Poznámka 5.1:

Nechť $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ a $H(\cdot, {}^{-1}, 1)$ jsou dvě grupy a $f: G \rightarrow H$ je slučitelná s $\cdot$. Pak f je homomorfismus $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ do $H(\cdot, {}^{-1}, 1)$.

DŮKAZ:

Díky slučitelnosti s $\cdot$ platí:

$$f(1) = f(1 \cdot 1) = f(1) \cdot f(1)$$

$$f(1) = f(1) \cdot f(1)$$

$$(f(1) \cdot f(1))^{-1} = f(1) \quad f(1)^{-1} \in H$$

Tedy f je slučitelná s 1.

$$\begin{aligned} 1 &= f(1) = f(a \cdot a^{-1}) = f(a) \cdot f(a^{-1}) \\ \Rightarrow (f(a))^{-1} &= f(a^{-1}) \quad (\text{zprava vynásobím } f(a^{-1})) \end{aligned}$$

Tedy je f slučitelná i s ${}^{-1}$.

Q.E.D.

Definice:

Nechť $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ je grupa a $H, K \subseteq G$. Definujme si:

$$H \cdot K = \{h \cdot k : h \in H, k \in K\} \quad h \in G$$

$$h \cdot K = \{h\} \cdot K \quad K \cdot h = K \cdot \{h\}$$

Zavedeme relace $r \bmod H \subseteq G \times G$ (resp. $l \bmod H \subseteq G \times G$) tak, že $(a, b) \in r \bmod H$ (resp. $\in l \bmod H$) definujeme jako $ab^{-1} \in H$ (resp. $a^{-1}b \in H$).

Poznámka 5.2:

Nechť $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ je grupa a H její podgrupa. Pak platí pro $a, b \in G$:

- (a) $r \bmod H, l \bmod H$ jsou ekvivalence na G
- (b) $(a, b) \in r \bmod H \Leftrightarrow (a^{-1}, b^{-1}) \in l \bmod H$
- (c) $|G/r \bmod H| = |G/l \bmod H|$
- (d) $[a]_{r \bmod H} = Ha, [a]_{l \bmod H} = aH$
- (e) $|H| = |[a]_{r \bmod H}| = |[a]_{l \bmod H}|$

DŮKAZ:

- (a) (viz také V1.14-) $a^{-1}a = aa^{-1} = 1 \in H \Rightarrow r \bmod H$ ($l \bmod H$) je reflexivní.
 $ab^{-1} \in H \Rightarrow (ab^{-1})^{-1} \in H \Rightarrow r \bmod H$ ($l \bmod H$) je symetrická.

$$\left. \begin{array}{l} ab^{-1} \in H \\ bc^{-1} \in H \end{array} \right\} \Rightarrow ac^{-1} = (ab^{-1})(bc^{-1}) \in H$$

tedy $r \bmod H$ ($l \bmod H$) je symetrická.

(b) Vezměme $(a, b) \in r \bmod H$. Z uzavřenosti H na $^{-1}$:

$$ab^{-1} \in H \Rightarrow (ab^{-1})^{-1} = (b^{-1})^{-1}a^{-1} \Rightarrow (b^{-1}, a^{-1}) \in l \bmod H \stackrel{(a)}{\Rightarrow} (a^{-1}, b^{-1}) \in l \bmod H$$

Zpětná implikace se dokáže symetricky.

(c) $G/r \bmod H \xrightarrow{f} G/l \bmod H \xrightarrow{g} G/r \bmod H$:

$$[a]_{r \bmod H} \rightarrow [a^{-1}]_{l \bmod H} \quad [b]_{l \bmod H} \rightarrow [b^{-1}]_{r \bmod H}$$

Tedy fg i gf jsou identity. Z (b) tedy plyne korektnost definice f i g , a to takto:

$$[a_1]_{r \bmod H} = [a_2]_{r \bmod H} \Rightarrow (a_1, a_2) \in r \bmod H$$

ale (b) nám říká, že i $(a_1^{-1}, a_2^{-1}) \in l \bmod H$, tedy $f(a_1) = f(a_2)$.

(d) Podívejme se, čemu se vlastně rovná $[a]_{r \bmod H}$:

$$\begin{aligned} [a]_{r \bmod H} &= \{x \in G : \underbrace{(a, x) \in r \bmod H}_{\Leftrightarrow ax^{-1} \in H}\} = \{x \in G : \exists h \in H, \underbrace{ax^{-1} = h}_{\substack{\Leftrightarrow a=hx \\ \Leftrightarrow h^{-1}a=x}}\} = \\ &= \{x \in G : \exists h' \in H, h'a = x\} = Ha \end{aligned}$$

(e) $H \xrightarrow{b} Ha, h \rightarrow ha$. Tvrdím, že b je na:

$$h_1a = b(h_1) = b(h_2) = h_2a$$

Pronásobením a^{-1} dostanu $h_1 = h_2$.

Q.E.D.

Definice:

$|G|$ říkáme **řád grupy**.

Indexem podgrupy H v G nazveme

$$[G : H] = |G/r \bmod H| = |G/l \bmod H|$$

VĚTA 5.3 (Lagrange):

Nechť $G(\cdot, ^{-1}, 1)$ je grupa a H je její podgrupa. Pak platí

$$|G| = |H| \cdot |G/r \bmod H| = |H| \cdot |G/l \bmod H| = |H| \cdot [G : H]$$

DŮKAZ:

Položme $G' = G/r \bmod H$:

$$G = \left| \bigcup \{[g]_{r \bmod H} : [g]_{r \bmod H} \in G'\} \right| = \sum_{x \in G'} |x| \stackrel{V5.2-(e)}{=} \sum_{x \in G'} |H| = |H| \cdot |G'|$$

Q.E.D.

Příklad:

Nechť S_4 je podgrupa permutací na čtyřech prvcích:

$$|S_4| = 4! = 24$$

tedy neexistují žádné podgrupy S_4 o patnácti nebo sedmi prvcích.

Definice:

$G(\cdot, {}^{-1}, 1)$ buď grupa, $g \in G$, $n \in \mathbb{Z}$. Definujme umocňování:

- (i) $g^0 = 1$
- (ii) $g^n = g \cdot g^{n-1} \quad \forall n > 0$
- (iii) $g^n = (g^{-1})^{-n} \quad \forall n < 0$

Poznámka 5.4:

Definujme zobrazení $f: \mathbb{Z} \rightarrow G$ tak, že vezmeme nějaké $g \in G$ a položíme $f(n) = g^n$. Pak f je homomorfismus grup $\mathbb{Z}(+, -, 0)$ a $G(\cdot, {}^{-1}, 1)$.

DŮKAZ:

Stačí dokázat slučitelnost $+ \leftrightarrow \cdot$.

$$n = 0, m = 0 : f(n + m) = f(n) \cdot f(m)$$

$$n, m > 0 : f(n + m) = \underbrace{g \cdots g}_{n+m}$$

$$f(n) \cdot f(m) = \underbrace{(g \cdots g)}_n \cdot \underbrace{(g \cdots g)}_m$$

$$n + m \geq 0, n > 0 > m : f(n + m) = \underbrace{g \cdots g}_{n+m} = f(n) \cdot f(m)$$

$$f(n) \cdot f(m) = \underbrace{g \cdots g}_n \cdot \underbrace{(g \cdot g^{-1}) \cdots g^{-1}}_{-m} = \underbrace{g \cdots g}_{n - (-m)} = f(n + m)$$

Q.E.D.

T-O-D-O: jedna a kousek přednášky

Okruhy a ideály

Definice:

O algebře $R(+, \cdot, -, 0, 1)$ řekneme, že je **okruhem**, pokud $R(+, -, 0)$ je komutativní grupa, $R(\cdot, 1)$ je monoid, a platí

$$\forall a, b, c \in R : a(b + c) = a \cdot b + a \cdot c \quad (a + b) \cdot c = a \cdot c + b \cdot c$$

Komutativní okruh má rovněž operaci $\cdot$ komutativní.

Příklady:

- (i) $\mathbb{Z}(+, \cdot, -, 0, 1)$, $\mathbb{Z}_n(+, \cdot, -, 0, 1)$ — komutativní okruhy
- (ii) T buď těleso, pak $T(+, \cdot, -, 0, 1)$ je okruh
- (iii) V buď vektorový prostor nad tělesem T , $End(V) = \{f: V \rightarrow V : f \text{ } T\text{-lineární}\}$:

$$0(v) = 0$$

$$[f + g](v) = f(v) + g(v)$$

$$[-f](v) = -f(v)$$

V takovém případě $End(V)(+, \cdot, 0, id_V)$ je okruh.

Značení

$R(+, \cdot, -, 0, 1)$ bude vždy okruh, $a, b \in \mathbb{R}$, $a - b = a + (-b)$.

Poznámka 6.1:

- (i) $0 \cdot a = a \cdot 0 = 0$
- (ii) $(-a) \cdot b = a \cdot (-b) = -(a \cdot b)$
- (iii) $(-1) \cdot b = b \cdot (-1) = -b$
- (iv) $(-a) \cdot (-b) = a \cdot b$
- (v) $0 \neq 1 \Leftrightarrow |R| > 1$

DŮKAZ:

- (i) $0 \cdot a = (0 + 0) \cdot a = 0a + 0a \Rightarrow 0 = 0a$, symetricky $a \cdot 0 = 0$.
- (ii) $(-a) \cdot b + a \cdot b = (-a + a) \cdot b = 0 \cdot b = 0$
- (iii) (ii) pro $a = 1$
- (iv) $(-a) \cdot (-b) = -(a \cdot (-b)) = -(-a(a \cdot b)) = a \cdot b$
- (v) $0 = 1 \Rightarrow \forall r \in R : r = r \cdot 1 = r \cdot 0 = 0$, tedy $R = \{0\}$

Q.E.D.

Definice:

Množina $I \subseteq R$ je **pravý** (resp. levý) **ideál** okruhu R , pokud I je podgrupa grupy $R(+, -, 0)$ a platí

$$\forall i \in I, \forall r \in R : i \cdot r \in I$$

(resp. $r \cdot i \in I$). I je **ideál**, jde-li o pravý i levý ideál.

Příklady:

- (i) $\{0\}$ a R jsou ideály každého okruhu R .
 (ii) Ideály $\mathbb{Z}(+, \cdot, -, 0, 1)$ a $\mathbb{Z}_n(+, \cdot, -, 0, 1)$ jsou právě tvaru

$$k \cdot \mathbb{Z} = \{k \cdot x : x \in \mathbb{Z}\}$$

$$k \cdot \mathbb{Z}_n = \{k \cdot x : x \in \mathbb{Z}_n\}$$

$$k \cdot x \in k \cdot \mathbb{Z}$$

$$(k \cdot x) \cdot r = k \cdot (x \cdot r) \in k \cdot \mathbb{Z} \quad \forall r \in \mathbb{Z}$$

- (iii) R buď okruh, $a \in R$. Pak

$$aR = \{a \cdot r : r \in R\}$$

nazveme **hlavním pravým ideálem**,

$$Ra = \{r \cdot a : r \in R\}$$

nazveme **hlavním levým ideálem** daného prvku a .

VĚTA 6.2 ():

Nechť ϱ je relace na okruhu R . Pak ϱ je kongruence, právě když $[0]_{\varrho}$ je ideál. Navíc $(a, b) \in \varrho$, právě když $b - a \in [0]_{\varrho}$.

Množina všech ideálů tvoří uzávěrový systém a svazy všech kongruencí na R a všech ideálů jsou isomorfní.

DŮKAZ:

$\mathcal{C}$ necht' jsou všechny kongruence na R a $\mathcal{N}$ množina všech ideálů. Mějme $\varphi(\varrho) = [0]_{\varrho}$.
Ověřujeme předpoklady V4.8-:

- (i) ϱ je kongruence, je $[0]_{\varrho}$ ideál?

ϱ je kongruence na $R(+, -, 0)$, což je komutativní grupa (tedy dle V1.13- je každá podgrupa normální). Podle V1.14- je $[0]_{\varrho}$ podgrupa $R(+, -, 0)$. Neboť jde o kongruenci,

$$i \in [0]_{\varrho} : (i, 0) \in \varrho \quad r \in R : (r, r) \in \varrho$$

$$\Rightarrow \begin{aligned} (i \cdot 0, 0 \cdot r) &= (i \cdot 0, 0) \in \varrho \\ (r \cdot i, r \cdot 0) &= (r \cdot i, 0) \in \varrho \end{aligned}$$

$$\Rightarrow r \cdot i, i \cdot r \in [0]_{\varrho}$$

$$\Rightarrow [0]_{\varrho} \in \mathcal{N}$$

- (ii) I je ideál, tzn. $(a, b) \in \varrho \Leftrightarrow b - a \in I$. I je normální podgrupa $R(+, -0)$, tedy dle V1.14- je ϱ kongruencí na $R(+, -, 0)$, $[0]_{\varrho} = I$.
Zbývá dokázat slučitelnost ϱ s $\cdot$ a 1 . $(1, 1) \in \varrho$, bez problémů.

$$\begin{aligned} (r_1, s_1) \in \varrho \quad (r_2, s_2) \in \varrho \\ \Rightarrow \begin{array}{l} s_1 - r_1 \in I \quad (s_1 - r_1) \cdot s_2 \in I \\ s_2 - r_2 \in I \quad \Rightarrow \quad r_1 \cdot (s_2 - r_2) \in I \end{array} \\ s_1 \cdot r_2 - r_1 \cdot s_2 = (s_1 - r_1) \cdot s_2 + r_1 \cdot (s_2 - r_2) \in I \\ \Rightarrow (r_1, r_2), (s_1, s_2) \in \varrho \end{aligned}$$

- (iii) Přimo z V1.14- plyne, že φ je prosté.

Tedy dle tvrzení V4.8- je φ isomorfismus svazů a $\mathcal{N}$ je uzávěrový systém (tj. svaz).
Q.E.D.

Značení

I je ideál, odpovídá mu jednoznačně (díky V6.2-) kongruence ϱ_I .

$$R/\varrho_I = R/I$$

Definice:

Řekneme, že prvek $a \in R$ je **invertibilní** v okruhu $R(+, \cdot, -, 0, 1)$, je-li invertibilní v $R(\cdot, 1)$.

Poznámka 6.3:

$a \in R$ je invertibilní, právě když $aR = Ra = R$.

DŮKAZ:

“ $\Rightarrow$ ”

$$\begin{aligned} \exists a^{-1} : a \cdot a^{-1} = a^{-1} \cdot a = 1 \\ 1 = a \cdot a^{-1} \in aR \\ 1 = a^{-1} \cdot a \in Ra \\ \Rightarrow \forall r \in R : r = \begin{cases} r \cdot 1 \in Ra \\ 1 \cdot r \in aR \end{cases} \\ \Rightarrow R = Ra = aR \end{aligned}$$

“ $\Leftarrow$ ”

$$\begin{aligned} 1 \in R = aR = Ra \\ \exists x \in R \quad y \in R : 1 = a \cdot x = y \cdot a \stackrel{\text{V1.10-}}{\implies} x = y \end{aligned}$$

a tedy a je invertibilní.

Q.E.D.